

Dvi skirtingos vietos demokratijos vizijos? Interesų atstovavimas, lyderystė ir gyventojų dalyvavimas savivaldoje

JURGA BUČAITĖ-VILKĖ

APOLONIJUS ŽILYS

Vytauto Didžiojo universitetas

Santrauka. Šiame straipsnyje diskutuojama, kaip keičiasi politinės lyderystės savivaldoje procesai žvelgiant į vietos gyventojų nuostatas demokratinio dalyvavimo klausimais. Pagrindinis probleminis klausimas siejamas ne tik su pokyčiais vietos politinės sistemos lyderystėje, atsižvelgiant į administracinių savivaldos reformų kontekstą, bet ir bandoma identifikuoti normatyvinius simbolinius pokyčius vietos gyventojų įgalinimo procese. Straipsnyje remiamasi dvejoja – atstovaujama ir dalyvaujama – demokratinio dalyvavimo vietos lygmeniu koncepcija, aiškinančia skirtingas piliečių nuostatas ir vertybes dalyvavimo demokratinuose sprendimų priėmimo mechanizmuose aspektu. Teorines išvalgas iliustruoja reprezentatyvios kiekybinės Lietuvos gyventojų apklausos, atliktos 2016 vasario–kovo mėn., rezultatai. Tyrimo metu buvo apklausti 1006 vyresni nei 18 metų respondentai siekiant nustatyti Lietuvos gyventojų požiūrį į besikeičiančias mero funkcijas, galios ir lyderystės pozicijas, taip pat įvertinti decentralizacijos ir vietos valdymo reformų poveikį vietos gyventojų demokratiniam dalyvavimui savivaldoje. Empiriniai tyrimo rezultatai atskleidžia, kaip formuojasi skirtingos gyventojų nuostatos į dalyvaujamąsias ar atstovaujamasias demokratijos modelių įgyvendinimą savivaldoje, priklausančios tiek nuo sociodemografinių veiksnių, tiek nuo bendrų savivaldos tikslų ir pasiekimų vertinimo.

Reikšminiai žodžiai: demokratinis dalyvavimas, savivalda, pilietinis įsitraukimas, vietos lyderystė.

Įvadas

Šiuolaikinėse vakarietiškos savivaldos sistemose vis dažniau diskutuojama, ar tradicinis atstovaujamas demokratijos modelis yra tinkamiausia atstovavimo vietos gyventojų interesams platforma, kurioje efektyviai dera savivaldos tikslai su įvairių suinteresuotų grupių, tokių kaip bendruomeninės iniciatyvos, vietos verslas, nevyriausybinės organizacijos, žiniasklaida, profesinės sąjungos, interesais. Vienas iš pagrindinių iššūkių yra savivaldos institucijų racionalumo, efektyvumo ir atskaitomybės principų suderinamumas

su kompleksiniais dabartinės visuomenės poreikiais, kai visų pirma keliamas klausimas dėl galios svertų demokratiname sprendimų priėmimo procese ir dalyvavimo juose sampratos. Skirtingų savivaldos interesų konsolidacijos ir suderinamumo mechanizmai tampa iššūkiu tiek decentralizacijos politikos formuotojams ir ją įgyvendinantiesiems, tiek vietos gyventojams, labiausiai suinteresuotiems gyvenamosios aplinkos, viešųjų paslaugų ir viešosios infrastruktūros kokybe. Svarbiausias probleminis klausimas susijęs su pokyčiais vietos politinės sistemos lyderystėje, kurie, viena vertus, atspindi administracinių sisteminių reformų pasekmes, kita vertus, simbolizuoja tam tikrus normatyvius simbolinius veiksmus, įgalinančius vietinius gyventojus dalyvauti vietos politikoje. Teigiama, kad dalyvavimo vietos valdymo procesuose naujų formų paieška ir jų įgyvendinimas gali simbolizuoti naują demokratijos kokybę, kai gyventojų įsitraukimas į politinius sprendimų procesus tampa esminiu elementu (Dahl 1994). Straipsnyje aktuali svarstomosios demokratijos (angl. *deliberative democracy*) (Macedo 1999; Dryzek 2010; Mansbridge 2012) prieiga, pabrėžianti besikeičiančią politinių galios sistemų logiką. Šis požiūris išryškina skirtingas politinio konsensuso ir politinių diskusijų strategijas, pavyzdžiui, diskutuojant dėl tinklinio valdysenos modelio formų. Šiame konceptualiaame lauke taip pat aktualūs vietos politinės lyderystės klausimai, susiejantys svarstomosios demokratijos bruožus, tokius kaip inovatyvios gyventojų įtraukimo priimant sprendimus alternatyvos arba didesnių galių suteikimas įvairesnėms savivaldoje dalyvaujančiųjų interesų grupėms, su savivaldos decentralizacijos reformų ypatumais (pavyzdžiui, 2015 m. tiesioginių mero rinkimų modelio įgyvendinimas Lietuvoje). Šiame straipsnyje remiamasi dvejopa demokratinio dalyvavimo modelių konceptualizacija, išskiriant atstovaujamosios (angl. *representative democracy*) ir dalyvaujamosios demokratijos (angl. *participatory democracy*) teorinius modelius (Barber 1984; Dahl 1994; platesnis teorinis apibendrinimas pateikiamas Teorell 2006). Abu skirtingi požiūriai pagrįsti normatyvine demokratijos sąvokos analizės prieiga, aiškinančia skirtingas piliečių nuostatas ir vertybes dalyvavimo demokratinuose sprendimų priėmimo mechanizmuose aspektu. Pirmasis, atstovaujamosios demokratijos, modelis remiasi klasikiniu požiūriu, nurodančiu, kad svarbus piliečių dalyvavimo lygis vietos rinkimuose. Antrasis, dalyvaujamosios demokratijos, modelis sietinas su politinio dalyvavimo ir atstovavimo galių išplėtimu, kalbant apie naujas interesų grupių koalicijas, įsiliejančias į vietos politikos areną (Haus, Sweeting 2006; Haus et al. 2005; plačiau šie požiūriai pristatomi kitame straipsnio skyriuje). Abu minėti teoriniai požiūriai apibrėžia ne tik gyventojų interesų atstovavimo svarbą, bet ir politikos turinio, darbotvarkės ir sprendimų priėmimo proceso aspektus, kuriuose artikuliuojamos labai skirtingų interesų grupių pozicijos.

Straipsnyje keliamos teorinės prielaidos grindžiamos 2016 m. vasario–kovo mėnesiais atliktos reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos rezultatais, kurie leidžia išryškinti skirtingus demokratinio dalyvavimo savivaldoje požiūrius atsižvelgiant į gyventojų socialinius ir demografinius profilius (amžių, lytį, išsilavinimą, pajamas). Taip pat diskutuojama, ar galimos skirtingos politinio dalyvavimo formos vietos savivaldos sprendimuose, kaip atstovaujama gyventojų interesams sprendimų priėmimo procesuose, kaip formuojasi politinės galios struktūros, kaip suvokiamas gyventojų dalyvavimas ir įsitraukimas į vietinius sprendimus. Empirinėje duomenų analizėje aktualus ir savivaldybės, kurioje gyvenama, dydis, galintis turėti poveikio galimybei įsijungti į vietos politinius sprendimus arba palaikyti kontaktus su savivaldos institucijomis. Antrojoje straipsnio prielaidoje pažymima, kad skirtingas gyventojų požiūris į demokratinį dalyvavimą sietinas su nevienodomis savivaldos vizijomis. Viena vertus, savivalda gali būti suprantama kaip institucionalizuota sprendimų priėmimo struktūra, leidžianti vietiniams gyventojams įsijungti į vietos politinius sprendimus. Kita vertus, pabrėžiama pačių vietos gyventojų iniciatyva „iš apačios“, reiškianti pilietinio angažuotumo ir suinteresuotumo viešuoju interesu lygį.

Straipsnį sudaro kelios dalys. Pirmojoje diskusijos dalyje pristatoma teorinė vietos demokratijos ir piliečių dalyvavimo politiniuose savivaldos procesuose diskusija. Nagrinėjamos svarbiausios sąvokos, tokios kaip atstovaujamosios ir dalyvaujamosios demokratijos modeliai, diskutuojama apie vietos valdžios, verslo ar visuomeninių bendruomeninių interesų grupių sąveiką ir skirtingas sprendimų priėmimo strategijas. Toliau pristatomos kiekybinės gyventojų apklausos metodologinės gairės, akcentuojant empirinių duomenų analizės prieigą. Empirinių duomenų analizės dalyje keliamas klausimas, kokios yra Lietuvos gyventojų nuostatos skirtingų atstovaujamosios ir dalyvaujamosios vietos demokratijos modelių aspektu, kaip vertinami savivaldos tikslai, kokios gyventojų vertybinės nuostatos demokratinio dalyvavimo klausimais.

Vietos demokratija ir pilietinis dalyvavimas: teorinių sąvokų konceptualizacija

Menkas rinkėjų aktyvumas vietos rinkimuose, itin žemas pasitikėjimas įvairiomis politinio atstovavimo, politikos formavimo ir įgyvendinimo institucijomis, negausus gyventojų aktyvumas ne tik politinėse partijose ar profesinėse sąjungose, bet ir nevyriausybines ar bendruomenines organizacijas rodo vis didėjančią prarają tarp piliečių ir politinių sprendimų priėmėjų.

Menkas gyventojų įsitraukimas į vietos politikos formavimo procesą tampa nemažu iššūkiu tiek vietos politikams, tiek savivaldos administracijoms, besirūpinančioms viešųjų paslaugų teikimu ir tinkamos gyvenimo kokybės užtikrinimu vietos gyventojams. Demokratines tradicijas turinčiose šalyse praraja tarp vietos gyventojų lūkesčių ar motyvų ir politinių institucijų galios, kurioms deleguojama sprendimų priėmimo teisė, tik didėja (Barber 1984; Offe ir Preuss 1991; Dalton 2004). Šiame straipsnyje analizuojamas aktualus ne tik dalyvavimo vietos politiniuose procesuose institucinis mechanizmas ar interesų derinimo strategijos, tačiau itin svarbi pačių gyventojų samprata, kas yra vietos demokratija, kokių demokratinio dalyvavimo būdus savivaldoje gyventojai palaiko, kaip suvokia ir interpretuoja pagrindinius savivaldos tikslus atsižvelgiant į šiuolaikinio politinio proceso fragmentiškumą ir kompleksiškumą. Subjektyvios gyventojų nuomonės ir lūkesčiai tampa svarbiu veiksniu, leidžiančiu į vietos politinio dalyvavimo lauką pažvelgti kur kas plačiau, bandant išvengti tradicinių institucinės logikos rėmų.

Analizuojant straipsnyje užsibrėžtas mokslinei problemai aktualias teorines sąvokas pasitelkiamos kelios svarbiausios sociologinės krypties naujojo institucionalizmo prieigos idėjos, bandoma paaiškinti, kokių visuomenės grupių interesai ir lūkesčiai dominuoja viešojoje politikoje ar socialiniuose sprendimuose, kaip politinius ar ekonominius veiksmus lemia racionalūs individų pasirinkimai. Kitaip tariant, nagrinėjamas santykis tarp institucinio konteksto ar sprendimų priėmimo struktūros ir *a priori* apibrėžto racionalaus individų elgesio. Aiškinant demokratinio dalyvavimo savivaldoje kaitą naujasis institucionalizmas naudingas, nes akcentuoja, kad atstovavimą įvairiems interesams lemia kolektyviniai veikėjai ir institucijos, paveiktos savo istorijos (žr. plačiau: Offe 1996; March, Olsen 2006). Teorinėje literatūroje ypač didelis dėmesys skiriamas ne tik politinio dalyvavimo formų ar politinės galios formavimosi procesų analizei, bet ir tokiems klausimams, ar piliečiai turi pakankamai kompetencijos ir motyvacijos įsitraukti į politinių sprendimų lauką, ar politiką formuojantieji atsižvelgia į jų nuomonę ir patenkina jų lūkesčius, koku lygiu manipuluojama politiniu autoritetu ir politine galia (žr. plačiau: pvz., Cooke ir Colthari 2001). Politikos mokslų teoretiko Johno Dryzeko (2000) teigimu, perdėtas valstybės galių išplėtimas, pavyzdžiui, kapitalo akumuliacijos protegavimas gali sukelti priešingą efektą, t. y. itin apriboti pamatinį piliečių įsijungimo ir angažuotumo potencialą ir sumažinti jų galimybes dalyvauti priimančiais sprendimus (Dryzek 2000). Skirtumas tarp piliečių dalyvavimo balsavime ir jų galimybės vėliau aktyviai įsijungti į politinių sprendimų sferą tampa vienu esminiu kriterijumi, paaiškinančiu didėjančią skirtį tarp politinio atstovavimo ir gyventojų lūkesčių (Barber 1984; Offe ir Preuss 1991).

Kalbant apie savivaldos lygmenyje vykstančius valdysenos ir gyventojų dalyvavimo joje pokyčių procesus remiamasi dvejopa vietos demokratijos (angl. *local democracy*) koncepcija: atstovaujamosios (angl. *representative democracy*) ir dalyvaujamosios demokratijos (angl. *participatory democracy*) modeliais. Plėtojant šiuos du teorinius modelius visų pirma tenka kalbėti apie įvairių valdžios, verslo ar visuomeninių bendruomeninių interesų grupių sąveiką ir sprendimų priėmimo mechanizmą. Vienos iš vyraujančių nuomonių teiginys, kad politinių institucijų pokyčius geriausiai paaiškina institucionalizmo, pliuralizmo ir korporatyvizmo požiūrių samplaika. Pagrindinė *pliuralizmo* idėjos nuostata apibrėžia teiginį, kad visuomenėje veikia daug vadovujančių grupių, turinčių galią priimti sprendimus. Grupės, turinčios galią sprendžiant vienas problemas, nebūtinai turės galios sprendžiant kitas. Teigiama, kad politika atspindi ne daugumos prioritetus, o interesų grupių sąveikos pusiausvyrą. Pliuralizmui būdingas atstovavimo modelis, nes piliečiai patys tiesiogiai nedalyvauja priimant sprendimus. Nuolat kuriasi naujos interesų grupės, galinčios priartėti prie politinės galios išteklių. Politinė įtaka šiuo atveju paskirstoma netiesiogiai, valdžia yra plačiai išskaidyta, o sprendimai priklauso nuo vadovavimo profesionalumo, informacijos apie problemą, organizacinių gebėjimų ir socialinių santykių. *Korporatizmas*, priešingai pliuralizmui, analizuojamas kaip ypatingas sociopolitinis procesas, kai ribotas interesų grupių skaičius palaiko ir dalyvauja priimant politinius sprendimus (Schmitter 1974). Korporatizmo kontekste politiniai veiksmai suvokiami kaip tam tikras derybinis procesas tarp organizuotų ir įtakingų interesų grupių bei autonomiškų valstybės valdymo institucijų. Dar vienas interesų grupių derinimo modelis sietinas su tinkline demokratija (angl. *network democracy*) ir tinkline valdymo forma, leidžiančia analizuoti santykius tarp veikėjų viešosios politikos sektoriuje. Kalbama apie valdymo tinklus kaip apie tam tikras sudėtingas struktūras, siejančias įvairius socialinius veikėjus, tokius kaip politikai, administratoriai, interesų organizacijos, privačios įmonės, socialiniai judėjimai, piliečių interesų grupės ir pan. (Torfing 2005, 306). Jacobas Torfingas, apibendrindamas įvairių valdymo tinklų teorijos atstovų darbus (Jessop 2002; Mayntz 1993; Stoker 2000 ir daugelis kitų), teigia, kad pagrindinė tinklinio valdymo alternatyvos atsiradimo priežastis yra šiuolaikinės visuomenės fragmentiškumas, kompleksiskumas ir dinamiškas charakteris. Kompleksiškumas, anot autoriaus, siejamas su sudėtingėjančiais politikos procesais ir sprendimais, reikalaujančiais specifinių žinių (Torfing 2005, 306). Anot Renate Mayntz, tinklinės demokratijos formos pagrindinis privalumas yra efektyvumas sprendžiant įvairias viešąsias problemas, organizuojant funkciškai skirtingas interesų grupes į vieną tinklą (Mayntz 1993). Vis dėlto šiame straipsnyje minėta koncepcija nėra plačiau pristatoma.

Kalbant apie skirtingas interesų derinimo trajektorijas svarbu akcentuoti šiame straipsnyje ir politinio legitimumo aspektą, kurį žymi besikeičiantis požiūris į vietos valdymą decentralizacijos ir savivaldos reformų kontekste. Turimas galvoje dar vienas demokratinio piliečių dalyvavimo politiniuose procesuose argumentas, kuris siejamas su vietos valdysenos samprata (angl. *local governance*). Kaip teigia Peteris Johnas (2001), vienas svarbiausių institucinių savivaldos pokyčių žymi perėjimą nuo „vietos valdymo“ į „vietos valdyseną“ (angl. *from local government to local governance*). Anot autoriaus, vietos valdymas dažnai interpretuojamas kaip tam tikra administravimo, politikos iššūkių sprendimo, požiūrio į pilietinį dalyvavimą, vertybės priežiūros, politinės lyderystės sistema. Vietos valdysena, atvirkščiai, dažniau interpretuojama kaip efektyvus decentralizacijos, diversifikacijos ir bendradarbiavimo mechanizmas (Pierre 1999; John 2001). Šis požiūris tiesiogiai konfrontuoja su „klasikine“ atstovaujamosios demokratijos samprata, kurios legitimumas grindžiamas sprendimų teisės delegavimu išrinktiems atstovams. Taip pat keliamas klausimas, koks vietos valdysenos koncepcijoje turi būti demokratijos vaidmuo, kaip reikėtų paskatinti piliečius atsigręžti į vietos demokratiją, kaip užtikrinti aktyvesnį jų įsitraukimą į sprendimų priėmimo procesą ir pan. Bobo Jessopo (2002) teigimu, įvairios dalyvaujamosios valdysenos formos tampa refleksyvios siekiant įveikti šiuolaikinio gyvenimo klaidas, prieštaras, dilemas ir paradoksus. Tai viena iš efektyviausių priemonių, skatinančių piliečių motyvaciją ir mobilizuojančių savirefleksiją, savireguliaciją ir savikorekciją (Jessop 2002, 55).

Tyrimo metodologija

Straipsnyje analizuojami mokslinio tyrimų projekto „Lietuvos merai: politinės lyderystės dėmenys vietos savivaldoje“ metu surinkti kiekybiniai duomenys. Šio tyrimo pagrindinė idėja susijusi su vietos politikos formavimo ir lyderystės vietinėse bendruomenėse koncepcija, kuri atskleidžia platesnę vietinių gyventojų įgalinimo, dalyvavimo vietos politiniuose procesuose ir lyderystės problematiką. Pagrindinė tyrimo idėja orientuota į politikos formavimo ir lyderystės proceso vietos bendruomeniniame lygmenyje dekonstrukciją, siekiama atskleisti ir išanalizuoti, kaip ir koku mastu normatyviniai ir instituciniai vietos lyderystės kaitos procesai susiję su vietinių gyventojų įgalinimu ir dalyvavimo vietos politikoje situacija Lietuvoje. 2016 m. vasario–kovo mėnesiais buvo atlikta reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa, kurioje dalyvavo 1006 vyresni nei 18 metų amžiaus gyventojai (apklausą atliko UAB „Baltijos tyrimai“). Respondentai šiai reprezentatyviai gyventojų apklausai buvo atrenkami taikant daugiapakopę stratifikuotą atsitiktinę

atranką (gautų rezultatų paklaida ne didesnė nei 3,2 proc.). Apklausa buvo atliekama 76 Lietuvos kaimo ir miesto vietovėse (36 miestuose ir 40 kaimo vietovių, 42 savivaldybėse), pasiektas 57 proc. anketos atsakymų lygis. Apklausos metu buvo naudojamas asmeninio interviu metodas respondentų namuose. Pagrindinis atliktos gyventojų apklausos tikslas – ištirti Lietuvos gyventojų požiūrį į kintančias mero funkcijas ir galios bei lyderystės pozicijas, taip pat įvertinti decentralizacijos ir vietos valdymo reformų poveikį vietos gyventojų dalyvavimui savivaldoje.

Šiame straipsnyje nagrinėjami keli klausimai, padedantys išryškinti skirtingus respondentų požiūrius į dalyvaujamąsias ar atstovaujamąsias demokratijos modelių įgyvendinimą savivaldoje. Faktorinei duomenų analizei pateikiamas vienas iš anketos klausimų: kokias politinio dalyvavimo savivaldoje formas jūs palaikote (ar sutinkate su teiginiais, kad gyventojai vienokiu ar kitokiu būdu gali dalyvauti savivaldos politiniuose sprendimuose). Anketos klausimas suformuluotas remiantis teorine atstovaujamosios ir dalyvaujamosios demokratijos modelių dichotomija, nurodančia, kad piliečiai, viena vertus, aktyviai remia atstovaujamosios demokratijos formas (pavyzdžiui, dalyvauja vietos tarybų ar mero rinkimuose arba deleguoja politinių sprendimų teisę Savivaldybės taryboms), kita vertus, ir patys netiesiogiai įsijungia priimant sprendimus, aktyviai reiškia savo nuomonę įvairiose interesų atstovavimo platformose. Klausiant respondentų buvo prašoma įvertinti kelis teiginius, atspindinčius skirtingas demokratinio dalyvavimo koncepcijas (įvertinant atsakymus skalėje nuo „1“ – *visiškai nesutinku* iki „5“ – *visiškai sutinku*):

1. Politikai turėtų priimti, jų manymu, teisingiausius sprendimus, nepaisydami skirtingo gyventojų požiūrio.
2. Piliečiams nereikėtų suteikti kitų galimybių daryti poveikį vietos valdžiai, išskyrus balsavimą per rinkimus.
3. Gyventojai privalo turėti galimybę viešai pareikšti savo nuomonę prieš priimant svarbius sprendimus Savivaldybės taryboje.
4. Gyventojai turėtų tiesiogiai dalyvauti priimant svarbius vietos sprendimus.
5. Savivaldybės tarybos priimti sprendimai turėtų išreikšti daugumos gyventojų nuomonę.
6. Centrinės valdžios decentralizacija būtina, norint piliečius įtraukti į viešuosius reikalus.

Pirmasis klausimo teiginys atspindi daugumos rinkėjų išrinktojo „patikėtinio“ arba atstovo (angl. *trustee principle*) principą, kuomet atstovas reprezentuoja daugumos interesus ir priima grupinius sprendimus (Judge 1999, 51). Antrasis teiginys išryškina galios mechanizmą, suteikiant mandatai išrinktiems asmenims rinkimų procese. Trečiajame teiginyje sujungiamos

interesų atstovavimo ir gyventojų įsitraukimo į vietos valdymą koncepcijos. Likusios formuluotės susijusios su dalyvaujamąsios demokratijos teorine koncepcija, pabrėžiančia tiesioginį gyventojų įsitraukimą į vietos politinių sprendimų struktūrą (remiantis Haus, Sweeting 2006, 157). Šie teiginiai apima kelias demokratinio dalyvavimo savivaldoje dimensijas, ne tik tokias kaip atstovavimas vietos bendruomenių interesams ir valdžios institucijų sudarymas, bet ir politikos turinio formavimo bei sprendimų įgyvendinimo aspektus. Empirinėje duomenų analizėje taip pat buvo siekiama įvertinti, kokie sociodemografiniai kintamieji (tokie kaip lytis, amžius, gyvenamoji vieta, išsilavinimas) susiję su skirtingais atstovaujamosios ir dalyvaujamąsios demokratijos tipų vertinimais.

Pasitelkus šį metodą kitoje empirinės analizės dalyje siekiama įvertinti, kokie atstovaujamosios ir dalyvaujamąsios demokratijos modelių vertinimai savivaldoje priklauso nuo bendro Lietuvos gyventojų vietos savivaldos tikslų vertinimo. Naudojant faktorinės analizės rezultatus buvo sukurtas daugialypės regresinės analizės metodas, leidžiantis prognozuoti sąsajas tarp Lietuvos gyventojų savivaldos tikslų vertinimo ir palankumo vienai ar kitai demokratinio dalyvavimo formai vietos politiniuose sprendimuose.

Gyventojų nuostatų vertinimas vietos demokratijos modelių aspektu

Vienas pagrindinių empirinės analizės klausimų susijęs su skirtingomis gyventojų nuostatomis, vertinant dalyvaujamąsios ir atstovaujamosios vietos demokratijos modelių bruožus. Klausinama, kokia iš minėtų vietos demokratijos formų yra vertinama palankiau, kaip atsiskleidžia gyventojų nuostatos vertinant įvairias dalyvavimo savivaldoje formas, tokias kaip balsavimas, sprendimų teisės delegavimas vietos politikams, Savivaldos tarybų vaidmuo, pačių gyventojų galimybės įsitraukti į savivaldos procesą. Čia itin aktualus ir vietos lyderystės aspektas, kalbant apie politinės sprendimų galios centrus, patį sprendimų priėmimo procesą, vietos politinės darbotvarkės formavimą, suinteresuotų šalių įsitraukimą į savivaldos reikalus, dalyvavimo ir komunikacijos strategijas, kurias naudoja vienos ar kitos vietos sprendimais suinteresuotos grupės. Šioje straipsnio dalyje analizuojami gyventojų apklausos duomenys siekiant visų pirma identifikuoti vietos demokratijos formas savivaldoje ir ištirti, kaip sociodemografinės gyventojų charakteristikos susijusios su vieno ar kito modelio vertinimu.

Norint nustatyti, kaip Lietuvos gyventojai vertina skirtingas demokratinio dalyvavimo savivaldoje formas, buvo atlikta faktorinė analizė, naudojant

6 klausimų–teiginių bloką (teiginiai pateikti metodologinėje straipsnio dalyje). Faktorinė analizė parodė, kad išsiskiria du demokratinio dalyvavimo savivaldoje segmentai: dalyvaujamosios demokratijos tipas (toliau – PDT; angl. *participation democracy type*) ir atstovaujamosios demokratijos tipas (toliau – RDT; angl. *representative democracy type*). Cronbacho alfa parodė, kad abu faktoriai yra patikimi, tad statistiškai galima sudaryti 2 indeksus: PTD indekso vidinė interkoreliacija ir konsistencija yra 0,701, o RDT yra 0,780 (žr. 1 lentelę).

1 LENTELĖ. FAKTORINĖ DALYVAUJAMOSIOS IR ATSTOVAUJAMOSIOS DEMOKRATIJOS TIPŲ ANALIZĖ

Teiginys	Dalyvaujamosios demokratijos tipas (PDT)	Atstovaujamosios demokratijos tipas (RDT)
Politikai turėtų priimti, jų manymu, teisingiausius sprendimus, nepaisydami kitokio gyventojų požiūrio	0,876	
Išskyrus balsavimą per rinkimus, piliečiams nereikėtų suteikti kitų galimybių daryti įtaką vietos valdžiai	0,861	
Prieš priimant svarbius sprendimus Savivaldybės taryboje gyventojai privalo turėti galimybę viešai pareikšti savo nuomonę		0,827
Gyventojai turėtų tiesiogiai dalyvauti priimant svarbius vietos sprendimus		0,782
Savivaldybės tarybos priimti sprendimai turėtų išreikšti daugumos gyventojų nuomonę		0,772
Centrinės valdžios decentralizacija yra būtina, norint piliečius įtraukti į viešuosius reikalus		0,704
Faktoriaus tikrinė reikšmė	1,603	2,407
Dispersijos proc.	26,72 proc.	40,11 proc.
Bartleto sferiškumo kriterijus, c^2 (df)	1270,769 (15) ***	
KMO koeficientas	0,733	

*** Skirtumas statistiškai reikšmingas; $p = 0,000$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$.

Minėti abu indeksai naudojami tolesnei analizei siekiant atskleisti, kaip konceptualūs vietos demokratijos tipai siejasi su skirtingas sociodemografinės

charakteristikas turinčių Lietuvos gyventojų grupių vertinimais, nuo kokių socialinių, demografinių veiksnių priklauso palankesnis vieno ar kito tipo vertinimas. Šio straipsnio skyriaus empirinių duomenų analizėje naudojamas Stjudento t kriterijus ir vienfaktorinės dispersinės statistinius analizės metodai, pasirenkant tokius kintamuosius: lytis, amžius, pajamos, išsilavinimas ir savivaldybės dydis. Atlikta vidurkių skirtumų analizė ir Stjudento t kriterijus atskleidžia minimalius statistškai reikšmingus skirtumus tarp vyrų ir moterų, vertinant skirtingas vietos demokratijos formas: RDT tipo vertinimo reikšmė yra $t(801) = 2,483$; $p < 0,05$; PDT tipo vertinimo reikšmė yra $t(910) = -2,090$; $p < 0,05$ (žr. 2 lentelę). Duomenys 2 lentelėje rodo, kad atstovaujamosios demokratijos tipą labiau linkę palaikyti vyrai nei moterys, kurios palankiau vertina dalyvaujamosios demokratijos modelį. Tiesa, kaip minėta, šis skirtumas nėra itin didelis (žr. 2 lentelę).

**2 LENTELĖ. DEMOKRATINIO DALYVAVIMO SAVIVALDOJE
VERTINIMAS PAGAL LYTĮ**

	Vyrų		Moterys		t-testas
	Vid.	Std. N.	Vid.	Std. N.	
RDT	16,12	2,479	15,76	2,698	t(801) = 2,483*
PDT	4,51	2,119	4,81	2,128	t(910) = -2,090*

*** Skirtumas statistškai reikšmingas; $p = 0,000$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$.

Greta lyties faktoriaus buvo keliamas klausimas, ar egzistuoja skirtumai tarp amžiaus grupių vertinant dalyvaujamosios (PDT) ir atstovaujamosios (RDT) demokratijos indeksų reikšmes. Atlikta vienfaktorinė dispersinė analizė atskleidžia, kad esama reikšmingų skirtumų vertinant tik atstovaujamosios demokratijos indekso reikšmes ($F(2, 800) = 4,776$; $p < 0,000$) tarp skirtingų amžiaus grupių. Analizės duomenys 3 lentelėje rodo, kad egzistuoja statistškai reikšmingas skirtumas tarp jauniausių ir vyriausių Lietuvos piliečių. Atstovaujamosios vietos demokratijos tipą labiau palaiko vyresnio amžiaus (per 50 metų) Lietuvos gyventojai, lyginant su jaunesnio amžiaus (18–29 metų) gyventojais. Tačiau reikia paminėti, kad gautas efekto dydis yra menkas, o skirtumas tarp vidurkių nėra didelis (žr. 3 lentelę).

3 LENTELĖ. DEMOKRATINIO DALYVAVIMO SAVIVALDOJE VERTINIMAS PAGAL AMŽIŲ

	Visos imties		18–29 m.		30–49 m.		50 m. ir daugiau		F-testas	η^2	Tukey HSD
	Vid.	Std. N.	Vid.	Std. N.	Vid.	Std. N.	Vid.	Std. N.			
RDT	15,95	2,618	15,38	2,775	16,00	2,741	16,15	2,432	F (2, 800) = 4,776***	0,011	18–29 m. < 50 m. ir daugiau
PDT	4,68	2,128	4,87	2,028	4,69	2,153	4,60	2,154	F (2, 909) = 1,609	0,002	–

***p = 0,000; **p < 0,01; *p < 0,05.

Kitas svarbus sociodemografinis pjūvis, atskleidžiantis skirtumus tik tarp atstovaujamosios demokratijos indekso reikšmių, yra vidutinių šeimos mėnesio pajamų dydis (žr. 4 lentelę). Vienfaktorinė dispersinė analizė, pateikta 4 lentelėje, atskleidžia, kad egzistuoja reikšmingi skirtumai ($F(2, 638) = 3,262$; $p < 0,05$) tarp pajamų grupių. Tukey HSD kriterijus parodė, kad yra statistiškai reikšmingas skirtumas tarp didesnes ir mažesnes pajamas turinčių Lietuvos gyventojų. Atstovaujamosios vietos demokratijos tipą labiau palaiko didžiausias pajamas (daugiau nei 901 Eur per mėnesį vienam namų ūkiui) turintys gyventojai, lyginant su mažiausias pajamas turinčia gyventojų grupe (iki 500 Eur vienam namų ūkiui per mėnesį).

4 LENTELĖ. DEMOKRATINIO DALYVAVIMO SAVIVALDOJE VERTINIMAS PAGAL PAJAMAS

	Visos imties		Iki 550 Eur		551–900 Eur		901 Eur ir daugiau		F-testas	η^2	Tukey HSD
	Vid.	Std. N.	Vid.	Std. N.	Vid.	Std. N.	Vid.	Std. N.			
RDT	16,08	2,590	15,76	2,813	16,23	2,526	16,34	12,322	F (2, 638) = 3,262*	0,010	Iki 500 Eur < 901 Eur ir daugiau
PDT	4,71	2,173	4,94	2,221	4,60	2,182	4,53	2,089	F (2, 710) = 2,625	0,007	–

***Skirtumas statistiškai reikšmingas; p = 0,000; **p < 0,01; *p < 0,05.

Išsilavinimas – reikšminga charakteristika, atskleidžianti skirtingą atstovaujamosios (bet ne dalyvaujamosios) demokratijos savivaldoje formų vertinimą (žr. 5 lentelę). Duomenys 5 lentelėje rodo, kad egzistuoja reikšmingi skirtumai ($F(3, 799) = 3,561$; $p < 0,05$) tarp žemiausią (nebaigtas vidurinis) ir specialųjį vidurinį ar kolegijos bei universitetinį išsilavinimą įgijusių respondentų grupių. Tukey HSD kriterijus rodo, kad kuo aukštesnis respondentų išsilavinimas, tuo labiau palaikomas atstovaujamosios vietos demokratijos tipas. Tačiau statistinė reikšmė yra maža, o ir skirtumas tarp vidurkių nėra didelis.

**5 LENTELĖ. DEMOKRATINIO DALYVAVIMO SAVIVALDOJE
VERTINIMAS PAGAL IŠSILAVINIMĄ**

	Visos imties		Neb. vidurinis		Vidurinis		Spec. vidurinis / kolegija		Universitetinis		F-testas	η^2	Tukey HSD
	Vid.	Std. N.	Vid.	Std. N.	Vid.	Std. N.	Vid.	Std. N.	Vid.	Std. N.			
RDT	15,95	2,618	15,03	3,200	15,92	2,591	16,20	2,672	16,07	2,259	F (3, 799) = 3,561*	0,013	Neb. vidurinis < spec. vid. / kolegija, universitetinis
PDT	4,68	2,128	4,97	2,218	4,76	2,165	4,62	2,130	4,46	1,986	F (3, 908) = 1,365	0,004	–

*** Skirtumas statistiškai reikšmingas; $p = 0,000$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$.

Vertinant gyvenamosios vietos kintamąjį buvo klausiama, kokio dydžio savivaldybėje respondentas gyvena. Savivaldybės dydžio ir demokratinio dalyvavimo vietos savivaldos sąsajos nagrinėjamos daugelio autorių, kurie bando atsakyti į klausimą, ar mažoje savivaldybėje gyvenantis pilietis turi daugiau demokratinio dalyvavimo potencialo dėl galimybės artimiau kontaktuoti su savivaldos institucijomis. Dažniausiai šie klausimai svarstomi platesniame administracinių reformų kontekste (plačiau žr. Deters, et al. 2014; Swianiewicz 2002). Statistinėje analizėje pateikti du savivaldybių dydžių tipai: didelės savivaldybės, kurioms priskirtos Lietuvos didmiesčių savivaldybės, ir mažos savivaldybės (kitos rajonų savivaldybės). 6 lentelėje

pateiktas Stjudento t kriterijus rodo, kad egzistuoja statistiškai reikšmingas skirtumas ($t(910) = -6,297$; $p = 0,000$) tarp didelėse ir mažose savivaldybėse gyvenančių Lietuvos gyventojų vertinant dalyvaujamąsios demokratijos paramą. Šiek tiek didesnę paramą dalyvaujamai demokratijai vietos savivaldoje linkę išreikšti didelėse, o ne mažose Lietuvos savivaldybėse gyvenantys piliečiai. Statistinio skirtumo vertinant atstovaujamosios vietos demokratijos tipą nebuvo aptikta (žr. 6 lentelę).

**6 LENTELĖ. DEMOKRATINIO DALYVAVIMO SAVIVALDOJE
VERTINIMAS PAGAL SAVIVALDYBĖS DYDĮ**

	Maža savivaldybė		Didelė savivaldybė		t-testas
	Vid.	Std. N.	Vid.	Std. N.	
RDT	15,90	2,472	16,00	2,742	$t(801) = -0,508$
PDT	4,23	1,973	5,09	2,181	$t(910) = -6,297^{***}$

*** Skirtumas statistiškai reikšmingas; $p = 0,000$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$.

Apibendrinant galima teigti, kad atstovaujamosios demokratijos paramos formos skirtumai labiausiai susiję su lyties, amžiaus, pajamų ir išsilavinimo veiksniais. Kaip rodo empiriniai rezultatai, tikėtina, kad vyresnio amžiaus asmenys (per 50 metų), taip pat asmenys, turintys didesnes pajamas ir aukštesnį išsilavinimą, linkę labiau palaikyti atstovaujamosios vietos demokratijos formas, deleguojant sprendimų priėmimo teisę vietos politikams. Vienas iš paaiškinimų gali būti siejamas su bendru gyventojų aktyvumu rinkimuose. Pavyzdžiui, remiantis LR vyriausiosios rinkimų komisijos duomenimis, 2012 m. įvykusiųose Seimo rinkimuose didžiausias aktyvumas buvo tarp vyresnio amžiaus (per 55 metų) rinkėjų (49,5 proc.), mažiausias aktyvumas (16,8 proc.) – iki 35 metų grupėje (LR vyriausioji rinkimų komisija).

Ir priešingai, dalyvaujamąsios demokratijos formos palaikymas skiriasi lyties ir gyvenamosios vietovės (savivaldybės dydžio) kategorijose. Tikėtina, kad Lietuvos gyventojos moterys ir gyventojai iš didmiesčių savivaldybių labiau linkę paremti įvairias dalyvaujamąsios demokratijos formas, tokias kaip gyventojų įtraukimas į Savivaldybių tarybų darbą, didesnių galių suteikimas, vietos valdžios decentralizacijos reformų palaikymas. Vienas iš paaiškinimų gali būti siejamas su diskusija dėl demokratinio dalyvavimo ir savivaldybės dydžio, kuris itin aktualus atsižvelgiant į Lietuvos savivaldos administracinės sistemos specifiką. Vienas iš argumentų, palaikant didesnių savivaldybių efektyvumą, grindžiamas tuo, kad didesnėse savivaldybių

teritorijose su gausesniu gyventojų skaičiumi susidaro palankios sąlygos politiniam pliuralizmui, susikuria tankesnis nevyriausybinų organizacijų tinklas, savivaldybės turi didesnius administracinius ir finansinius išteklius viešųjų paslaugų teikimui ir pan. Tokio požiūrio oponentai dažnai teigia, kad mažesnėse savivaldybėse gyventojų dalyvavimas vietos politiniuose sprendimuose kur kas didesnis, nes kuriasi glaudžios homogeniškos bendruomenės, palaikomos artimų ryšių tarp įvairių suinteresuotų grupių (Swianiewicz 2002b, 8–11). Vis dėlto šitame straipsnyje minėtas klausimas nėra plačiau nagrinėjamas.

VIETOS DEMOKRATIJOS INDEKSŲ PRIKLAUSOMYBĖ NUO SAVIVALDOS TIKSLŲ VERTINIMO

Šioje straipsnio dalyje siekiama atskleisti, kaip dalyvaujamąsios ir atstovaujamosios vietos demokratijos tipai yra priklausomi nuo savivaldos tikslų vertinimų. Respondentų buvo prašoma įvertinti, koks, jų manymu, yra pagrindinis savivaldos tikslas, susijęs su ekonomine regiono plėtra ir ekonominiu saugumu ar su didesnėmis piliečių teisėmis bei galimybėmis įsijungti į vietos politinių sprendimų sferą. Statistinei duomenų interpretacijai buvo pasitelkti daugialypės linijinės regresijos ir Spearmano koeficiento analizės metodai. Į regresinės analizės modelį taip pat įtrauktas gyventojų aktyvumo lygio, sprendžiant savivaldos klausimus, vertinimas. Šiuo klausimu siekta plačiau apžvelgti, ar bendras gyventojų aktyvumas sprendžiant savivaldos reikalus gali būti siejamas su skirtingais požiūriais į vietos demokratijos tipus. Nors abiejų regresinių modelių determinacijos koeficientai nėra dideli, ir jie negali paaiškinti didelės RDT ir PDT indeksų priklausomybės nuo gautų reikšmingų kintamųjų (žr. 7 lentelę), bet gautas modelis gana tikslus, o kiekvieno kintamojo standartinės paklaidos nėra didelės. Gauti regresinių modelių rezultatai atskleidžia, kad tie patys kintamieji statistiškai reikšmingai sąlygoja tiek atstovaujamosios, tiek dalyvaujamąsios demokratijos vietos savivaldoje tipų vertinimus. Šių dviejų tipų vertinimai priklauso ir nuo bendro gyventojų aktyvumo savivaldoje, ir nuo savivaldos intereso išlaikyti aukštą ekonomikos augimo lygį bei didinti gyventojų įsitraukimą priimančiosios vietos sprendimus.

7 lentelėje pateikti daugialypės regresinės analizės rezultatai rodo, kad atstovaujamosios demokratijos vietos savivaldoje (RDT) modelio vertinimui reikšmingiausias yra vietos gyventojų įsitraukimo galimybių didinimas ($F(3,697) = 36,826$; $p = 0,000$). Kiek mažiau sąlygojantis svarbus veiksnys yra vietos ekonomikos skatinimas ir mažiausiai sąlygojantis kintamasis – gyventojų

aktyvumo vertinimas. Analizuojant dalyvaujamąsios demokratijos modelį gyventojų vertinimas šiek tiek pasikeičia. Statistinių duomenų analizės rezultatai rodo, kad dalyvaujamai demokratijai vietos savivaldoje reikšmingiausias yra bendrasis gyventojų aktyvumo savivaldoje vertinimas, gyventojų išitraukimo į vietos sprendimus galimybių didinimas, tačiau ekonominiai savivaldos išsipareigojimai kur kas mažiau svarbūs (PDT) ($F(3, 776) = 37,714$; $p = 0,000$) (žr. 7 lentelę).

**7 LENTELĖ. DEMOKRATINIO DALYVAVIMO FORMOS SAVIVALDOJE:
DAUGIALYPĖS REGRESIJOS MODELIS**

	RDT regresinis modelis				PDT regresinis modelis			
	B	S. P.	b	95 proc. P. I.	B	S. P.	b	95 proc. P. I.
Constant	9,626***	0,803		(8,050; 11,202)	7,823***	0,617		(6,612; 9,035)
Savivaldos tikslas – didinti vietinių gyventojų išitraukimą priimant vietos sprendimus ¹	0,833***	0,172	0,210	(0,495; 1,172)	-0,552***	0,133	-0,171	(-0,812; -0,219)
Savivaldos tikslas – išlaikyti aukštą ekonomikos augimą ¹	0,723**	0,182	0,174	(0,366; 1,079)	-0,381**	0,139	-0,114	(-0,653; -0,109)
Lietuvos gyventojai yra aktyvūs sprendžiant savivaldos reikalus ²	-0,128***	0,045	-0,102	(-0,216; -0,039)	0,229***	0,036	0,218	(0,159; 0,298)
R ² (R)	0,137 (0,371)				0,127 (0,357)			
F-testas	36,826***				37,714***			
N	698				780			

*** Skirtumas statistiškai reikšmingas; $p = 0,000$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$; *Stepwise* metodas.

¹ Skalė kinta nuo 1 (visiškai nesvarbu) iki 5 (labai svarbu).

² Skalė kinta nuo 1 (visiškai neaktyvūs) iki 10 (labai aktyvūs).

Opozicinį šių dviejų savivaldos demokratijos tipų vertinimą atskleidžia indeksų koreliacinė analizė. Rezultatai rodo, kad PDT ir RDT indeksų priklausomybė yra neigiama (Spearmano Rho = -0,340; $p = 0,000$). Tikėtina, kad didėjant gyventojų pritarimui dalyvaujamąsios demokratijos modeliui

santykinai mažėja pritarimas atstovaujamajai demokratijos formai vietos savivaldoje, o šis ryšys yra vidutinis.

Be minėtų kintamųjų skirtumų tarp atstovaujamosios ir dalyvaujamosios demokratijos tipų vertinimų, egzistuoja ir fundamentalesni reikšmingų kintamųjų kitimo skirtumai pateiktuose regresiniuose modeliuose. Paradoksalu, kad tie respondentai, kurie labiau linkę palaikyti vietinių gyventojų galimybes įsitraukti į vietos sprendimus kaip svarbų savivaldos tikslą, palaiko atstovaujamosios demokratijos formą. Ta pati tendencija pastebėtina ir vertinant savivaldos vaidmenį ekonomikos srityje. Tie Lietuvos gyventojai, kurie linkę vertinti aukštą ekonomikos augimą kaip svarbią savivaldos siekiamybę, labiau palaiko atstovaujamosios demokratijos tipą. Jeigu respondentai linkę pozityviai vertinti Lietuvos gyventojų aktyvumą sprendžiant savivaldos reikalus, jie bus labiau linkę palaikyti dalyvaujamosios demokratijos formą.

Apibendrinant rezultatus galima teigti, kad atstovaujamoji demokratijos forma sietina su didesniu savivaldos vaidmens (gyventojų įsitraukimo didinimo priimant vietos sprendimus ir savivaldos vaidmenį išlaikant aukštą ekonomikos lygį) poreikiu. O dalyvaujamosios demokratijos forma, atvirkščiai, yra sietina su palankiu Lietuvos gyventojų kaip aktyvių piliečių vertinimu, tačiau mažesniu poreikiu išplėsti savivaldos vaidmenį. Paradoksalu, kad, nors deklaruojama itin didelė gyventojų parama atstovaujamosios vietos demokratijos formai, tačiau bendras pasitikėjimas tiek valstybės, tiek savivaldos lygmens politinėmis institucijomis išlieka itin žemas. Rezultatai rodo, kad pereinamojo laikotarpio valstybėms, tokioms kaip Lietuva, vienu aktualiausiu tampa ekonominio saugumo ir asmeninės gerovės užtikrinimo tikslas, kuris deleguojamas ir savivaldos lygmens institucijoms.

Diskusija ir apibendrinimas

Straipsnyje analizuojamas klausimas, kaip keičiasi politinės lyderystės procesai savivaldoje žvelgiant į pačių gyventojų nuostatas ir lūkesčius demokratinio dalyvavimo vietos valdymo struktūrose. Pagrindinis probleminis klausimas apima normatyvinius pokyčius vietos gyventojų įgalinimo ir demokratinio dalyvavimo procesuose, atsižvelgiant į administracinių savivaldos reformų (pvz., 2015 m. įgyvendinus tiesioginių mero rinkimų modelį) ir bendros decentralizacijos politikos kontekstą. Kitaip tariant, bandoma atsakyti, ar savivaldoje galimos skirtingos politinio dalyvavimo formos vietos sprendimuose, kaip atstovaujami gyventojų interesai sprendimų priėmimo procesuose, kaip formuojasi politinės galios struktūros, kaip suvokiamas piliečių dalyvavimas ir įsitraukimas į vietos sprendimus žvelgiant iš gyventojų

perspektyvos. Gyventojų apklausos rezultatai rodo, kad dalyvaujamąsias ir atstovaujamąsias vietos demokratijos formų palaikymas skiriasi priklausomai nuo gyventojų sociodemografinių charakteristikų, tokių kaip lytis, amžius, pajamos, gyvenamosios vietovės dydis, išsilavinimas. Atstovaujamąsias vietos demokratijos modelį labiau linkę palaikyti vyresnio amžiaus, didesnes pajamas ir aukštesnį išsilavinimą turintys gyventojai. Ir atvirkščiai, dalyvaujamąsias vietos demokratijos modelis palankiau vertinamas tų gyventojų, kurie gyvena didmiesčių savivaldybėse. Kitas klausimas buvo siejamas su bendru savivaldos tikslų vertinimu, identifikuojant skirtingas gyventojų nuostatas. Tie respondentai, kurie mano, kad pagrindinis savivaldos tikslas yra išlaikyti aukštą ekonomikos augimo lygį ir tuo pačiu didinti gyventojų įtraukimą priimant vietos sprendimus, tikėtina, labiau linkę pritarti atstovaujamąsias demokratijos modeliui. Respondentai, kurie pozityviai vertina bendrą gyventojų aktyvumą sprendžiant savivaldos reikalus, bus labiau linkę palaikyti dalyvaujamąsias demokratijos formą. Akivaizdu, kad skirtingas dalyvaujamąsias ir atstovaujamąsias vietos demokratijos formų vertinimas atskleidžia fragmentišką požiūrį į savivaldą Lietuvoje. Viena vertus, tai gali simbolizuoti ribotą vietos sprendimų priėmimo galią ir piliečių stebėsenos bei kontrolės institucijų, kurios galėtų kontroliuoti išrinktų politinių atstovų sprendimus, stoką. Išryškėja skirtis tarp procedūrinės legitimacijos ir visateisio gyventojų dalyvavimo visuose vietos politinių sprendimų proceso etapuose: nuo problemos identifikavimo ir darbotvarkės nustatymo iki sprendimų priėmimo ir įgyvendinimo.

Apibendrinant dera pabrėžti, kad „tinkamo“ savivaldybės dydžio ir gyventojų įtraukimo į politinių sprendimų procesą klausimas taip pat išlieka itin aktualus. Atsižvelgiant į Lietuvos savivaldos administracinės sistemos specifiką, kurioje dominuoja didesnę gyventojų skaičių turinčios savivaldybės, itin aktualūs tampa platesni klausimai, t. y. efektyvių politinių sprendimų priėmimo, skirtingų suinteresuotų grupių interesų derinimo, teikiamų viešųjų paslaugų optimizavimo, savivaldos institucijų valdymo skaidrumo, veiksmingumo, atskaitomybės ir kaštų optimizavimo svarba. Taip pat daug dėmesio būtina skirti vietos bendruomenių įgalinimo aspektui, sudarant galimybes kalbėti apie dinamišką ir pliuralistinę vietos demokratijos charakterį, atveriant daugiau galimybių skirtingų politinių, ekonominių ir bendruomeninių interesų derinimui ir gyventojų įtraukimo didinimui. Būtina kalbėti ir apie normatyvinių ir institucinių vietos lyderystės sampratos ribų išplėtimą, leidžiantį įvertinti konceptualesnius dalyvaujamąsias valdysenos ir vietos demokratijos pokyčius bendruomenių ir savivaldybių lygiu.

Gauta 2016 06 20

Priimta 2016 07 25

Padėka

Straipsnis parengtas įgyvendinant Lietuvos mokslo tarybos Mokslininkų grupių projektą „Lietuvos merai: politinės lyderystės dėmenys vietos savivaldoje“ nr. MIP-031/2015. Projektą 2015–2016 m. vykdė Vytauto Didžiojo universiteto Socialinių tyrimų centras. Projekte numatytas tyrimas yra tarptautinio tyrimų tinklo POLLEADER „Politiniai lyderiai Europos miestuose“ (antroji banga) dalis (tinklo koordinatorius: Florencijos universitetas, Italija).

Literatūra

- Barber, B. 1984. *Strong Democracy. Participatory Politics for a New Age*. Berkley, Los Angeles and London: University of California Press.
- Cooke, B., Kothari, U. 2001. *Participation: The new tyranny?* London: Zed Books.
- Dahl, R. A. 1994. “A Democratic Dilemma. System Effectiveness versus Citizen Participation.” *Political Science Quarterly* 1, 23–34.
- Dalton, R. J. 2004. “Democratic Challenges, Democratic Choices: The Erosion of Political Support.” *Advanced Industrial Democracies: The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies*. OUP Oxford, 2004.
- Denters, B., Goldsmith, M., Ladner, A., Mouritzen, P. E., Rose, L. E. 2014. *Size and local democracy*. Edward Elgar Publishing.
- Dryzek, J. S. 2000. *Deliberative democracy and beyond: Liberals, critics, contestations*. Oxford University Press on Demand.
- John, P. 2001. *Local Governance in Western Europe*. London: Sage Publications.
- Haus, M., Heinelt, H., Stewart, M. (eds.). 2005. *Urban Governance and Democracy. Leadership and Community Involvement*. London: Routledge.
- Haus, M., Sweeting, D. 2006. “Mayors, Citizens and Local Democracy.” *The European Mayor. Political leaders in the changing context of local democracy*, eds. H. Bäck, H. Heinelt, A. Magnier. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Heinelt, H., Sweeting, D., Getimis, P., eds. 2006. *Legitimacy, Effectiveness and Urban Governance*. London: Routledge.
- Jessop, B. 2002. “Governance and meta-governance in the face of complexity: On the roles of requisite variety, reflexive observation, and romantic irony in participatory governance.” *Participatory Governance in Multi-Level Context*, 33–58. VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Judge, D. 1999. *Representation: theory and practice in Britain*. London and New York: Routledge.
- LR vyriausioji rinkimų komisija. Šaltinis internete: www.vrk.lt
- March, J. G., Olsen, J. P. 2006. “Elaborating the “new institutionalism”.” *The Oxford Handbook of Political Institutions* 5: 3–20.

- Mayntz, R. 1993. "Modernization and the logic of interorganizational networks." *Knowledge and Policy* 6 (1): 3–16.
- Offe, C., Preuss, U. K. 1991. "Democratic Institutions and Moral Resources." *Political Theory Today*, ed. D. Held., 143–171.
- Offe, C. 1996. "Designing institutions in East European transitions." *The theory of institutional design*, ed. R. E. Goodin, 199–226. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pierre, J. "Models of urban governance the institutional dimension of urban politics." *Urban affairs review* 34, no. 3 (1999): 372–396.
- Schmitter, P. C. 1974. "Still the century of corporatism?" *The Review of politics* 36 (01): 85–131.
- Sellers, J. M., Lidström, A. 2007. "Decentralization, Local Government, and the Welfare State." *Governance* 20 (4): 609–632.
- Stoker, G. 2000. "Urban Political Science and the Challenge of Urban Governance." *Debating Governance: Authority, Steering, and Democracy*, ed. J. Pierre. Oxford: Oxford University Press.
- Swianiewicz, P. 2002. "Size of Local Governments: International Context and Theoretical Framework." *Consolidation or fragmentation? The size of local governments in Central and Eastern Europe*, ed. P. Swianiewicz. Local Government and Public Service Reform Initiative; Open Society Institute Budapest.
- Teorell, J. 2006. "Political participation and three theories of democracy: A research inventory and agenda." *European Journal of Political Research* 45 (5): 787–810.
- Torring, J. 2005. "Governance network theory: towards a second generation." *European political science* 4 (3): 305–315.

JURGA BUČAITĖ-VILKĖ, APOLONIJUS ŽILYS

Two Different Visions of Local Democracy? Representation of Interests, Leadership and Citizens' Participation in Self-Governance

Summary

The article focuses on the changes in political leadership on local governance level emphasizing the attitudes and values of local residents towards different visions of local democratic participation. The main problematic issue discusses the changes in the local political leadership referring to the context of self-governance administrative reforms. It also attempts to grasp the normative symbolic changes in attitudes and values on civic empowerment and democratic participation in decision-making processes. The theoretical conception of the article is based on a dual notion of local

democracy, including distinction among representative and participatory modes of democratic participation on the municipal level. The concept of local democracy is regarded as a set of different attitudes and values of citizens towards the participation in local democratic decision-making mechanism. The theoretical discussion is complemented with the results of quantitative public opinion survey of Lithuanian habitants (over 18 years old) performed in February – March 2016. The main objective of the survey was to investigate the notions of Lithuanian habitants on mayor's functions, power positions and leadership roles. Another crucial aspect examines the impact of decentralization and local governance reforms on democratic participation of local habitants on municipal level. Empirical results reveal the distinction among different attitudes towards participatory and representative local democracy types in local self-governance, which depends on variety of social-demographic factors. Common evaluation of self-governance aims, including economic development and encouragement of civic participation, as well as general assessment of self-governance performance becomes one of the main predictors to define the specificity of the local democracy mode in Lithuania.

Keywords: democratic participation, self-governance, civic participation, local leadership.